

AURREKOETXEA, Gotzon *et al.* (ed.) (2019): *Euskalkien sailkapen berria* [Nova classificació dels dialectes bascos]. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea, 181 p.

El progressiu anivellament dialectal de la llengua basca

La dialectologia basca té una llarga història. Es pot dir que va començar durant la segona meitat del segle XIX amb els estudis del príncep (nebot de Napoleó I) Lluís Lluçà Bonaparte —així s’hi referia mossèn Alcover. Especialista en la llengua basca, va classificar per primera vegada els parlars bascos i aquesta classificació la va plasmar el 1863 en un conegut mapa publicat a Londres titulat *Carte des sept provinces basques | montrant | la délimitation actuelle de l’euscara | en dialectes, sous-dialectes et variétés*. Seguint aquesta classificació va publicar també *Le verbe basque en tableaux* (1869).

Resurrección María Azkue, primer president d’Euskaltzaindia, atenint-se a la divisió de Bonaparte, va fer-hi alguna esmena (1905) consistent bàsicament a considerar un dialecte les diverses modalitats altonavarreses, un dialecte les baixonavarreses, i la parla (avui extingida) del Roncal, un dialecte independent del de Zuberoa. En definitiva, es manifestava un incipient anivellament i emergia la frontera política com a frontera dialectal.

La classificació de Bonaparte i Azkue va ésser generalment acceptada fins que Koldo Zuazo va publicar primer un article a *Fontes Linguae Vasconum*¹ (FLV) i més tard, el 2003, el llibre *Euskalkiak, herriaren lekukoak*. «No és un llibre sobre dialectologia, sinó una obra divulgativa», aclaria Ibon Sarasola al diari *Berria*,² i hi afegia que «els dialectes són vius», però que «avui s’ha trencat l’èuscar que mostrava el vincle que hi havia entre el Nord i el Sud del País Basc». El titular: «Euskalkien sailkapen berria aurkeztu du Koldo Zuazok» ('Koldo Zuazo presenta una nova classificació dels dialectes bascos'). Aquesta nova classificació, que simplificava un xic el panorama anterior, amb l’agrupació en un sol dialecte de les variants de Lapurdi i la Baixa Navarra, ha tingut una gran repercussió entre els bascos, ha atret l’atenció de diverses generacions de filòlegs i ha tingut una recepció sense precedents en els mitjans de comunicació.

Doncs bé, és precisament aquesta classificació el que el llibre de què ara ens ocupem, *Euskararen sailkapen berria* (ESB d’ara endavant) —també de divulgació—, qüestiona. Així ho entén el mateix Zuazo, que, en un article publicat en el número 129 de la revista FLV, rebut no solament les crítiques a la seva obra, sinó també el mètode (dialectomètric) de la nova classificació dialectal i les dades de què parteix, que proveeixen els dos primers volums de l’*Atlas de les varietats locals de l’èuscar* (*Euskararen herri hizkeren atlasa*, EHHA d’ara endavant).³

Autors i editors

Els responsables de l’edició són: el biscaí Gotzon Aurrekoetxea, exprofessor de la Universitat del País Basc (EHU) i membre corresponent d’Euskaltzaindia especialitzat en dialectologia; a l’Acadèmia ha pres part en les comissions de l’atles i de dialectologia; és un dels cinc membres fundadors de Bostak Bat, grup impulsor de la col·lecció de diccionaris Adorez; també és impulsor d’Eudia,⁴ juntament amb Txipi Ormaetxea; ha orientat els seus estudis sobretot a la dialectometria i aquesta experiència es reflecteix tant en l’EHHA com en ESB. El també biscaí Iñaki Gaminde, professor de l’EHU i membre d’Eudia fins que es va jubilar el 2018; ha anat de poble en poble recopilant lèxic i gramàtica de l’èuscar occidental i analitzant-ne les característiques; també és membre corresponent d’Euskaltzaindia. Ha estat membre de les comissions de dialectologia i fonètica. El labortà Xarles Videgain és acadèmic, primer

1. ZUAZO, Koldo (1998): «Euskalkiak, gaur», *Fontes linguae vasconum: Studia et documenta*, núm. 78, p. 191-234.

2. <<https://www.berria.eus/paperekoa/1074/017/001/2003-12-13/euskalkien-sailkapen-berria-aurkeztu-du-koldo-zuazok.htm>>.

3. Trobareu una ressenya de l’EHHA a les p. 440-443 d’aquest número d’*Estudis Romànics*.

4. Eudia és un grup de recerca de la Universitat del País Basc sobre la variació diatòpica, diastràtica i diafàsica de la llengua basca; també sobre el desenvolupament de la competència prosòdica i sobre l’adquisició del llenguatge.

membre corresponent i ara emèrit, i investigador i catedràtic emèrit de literatura a la Universitat de Pau i Aturrialde, on és professor de llengua i de lexicologia. Finalment, el guipuscoà Txipi Ormaetxea és professor de l'EHU especialitzat en dialectologia i membre d'Eudia. A part dels editors, signen també diferents capítols del llibre A. Romero (metodologia), L. Unamuno (morfologia nominal), A. Esunza (morfologia verbal), A. Iglesias (sintaxi), A. Etxebarria (fonologia) i J. Abasolo (lèxic).

El llibre

Els capítols centrals del llibre, que s'ocupen dels diversos àmbits de la llengua, segueixen un esquema comú: introducció, descripció de la metodologia, de la base de dades i del processament de les dades, taula amb l'estructura de la base de dades, grau de diferència lingüística entre localitats, taula (parcial) en què s'expressa aquest grau de diferència per a cada àmbit de la llengua analitzat, i grau de diferència lingüística entre parlars dels dos extrems del domini d'oest a est i d'est a oest, entre Getxo (Biscaia) i Eskiula (Bearn); tot seguit es presenta la classificació dialectal resultant d'acord amb les dades de cada àmbit lingüístic en forma de dendrograma i de mapa de polígons, i amb un cert detall, les característiques lingüístiques que singularitzen cada dialecte; fet això es repeteix aquesta mateixa estructura amb els subdialectes i s'exposen les conclusions, de vegades un xic decebedores considerant les moltes bondats del mètode utilitzat i l'elevat nombre de dades analitzades. A diferència de la classificació de Zuazo, aquí no es consideren àrees de transició. El llibre, de divulgació com dèiem, és llegidor i clar tot i ésser tècnic, perquè es presenta d'una manera metòdica, ben estructurada; però, tot i ésser un llibre de divulgació, no se'n poden entendre completament els arguments ni el valor de les dades si no es tenen coneixements de lingüística i de filologia basca. Consta dels capítols següents: 1r Entrada (p. 9-10), 2n Fonaments teòrics (p. 11-18), 3r Metodologia (p. 19-31), 4t Morfologia nominal (p. 33-49), 5è Morfologia verbal (p. 51-65), 6è Sintaxi (p. 67-82), 7è Fonologia (p. 83-99), 8è Lèxic (p. 101-117), 9è Nova classificació dels dialectes bascos (p. 119-154, òbviament el capítol més extens) i 10è Epíleg (p. 155-158). A més, conté un capítol amb la bibliografia citada (11è, p. 159-164) i un altre d'annexos amb l'exposició de les dades que han servit de base per a l'anàlisi (12è, p. 165-177). Completa l'obra un glossari de termes tècnics (13è, p. 179-181).

La font principal de les dades

Per a l'elaboració d'*ESB* els autors han usat 183 dels 509 mapes dels dos primers volums de l'*EHHA* (d'un conjunt d'onze de publicats fins ara). D'entrada, l'*EHHA* conté sobretot conceptes lèxics. És el cas dels volums I i II, ja esmentats (el volum I, publicat l'any 2008, recull el lèxic relacionat amb els insectes, els peixos, els rèptils, els ocells, el bestiar, el cel i el sol, el temps atmosfèric, la neu i el fred (mapes 1 a 268), i el volum II, publicat el 2009, recull el lèxic relacionat amb el temps cronològic, el dia, les festes anuals, el relleu, el riu, la terra, els murs, el camí, els arbres (mapes 269 a 509). També és el cas dels volums III i IV. No és fins al volum V que l'atles presenta dades rellevants sobre morfologia nominal; el volum VI recull dades sobre morfologia verbal, i el VII s'ocupa sobretot de la morfologia nominal i la sintaxi.

A priori, el fet que el gros de la informació no lexical de l'atles hagi quedat fora del subconjunt de dades analitzades a *ESB* pot haver esbiaixat el resultat de l'estudi.

Entrada

L'anàlisi que proposen és de tipus quantitatiu. Si considerem 145 localitats, 145 preguntes sobre morfologia nominal, 136 sobre morfologia verbal, 62 sobre sintaxi i 183 sobre lèxic (segons que comptem als Annexos), s'obtenen almenys 21.025 respostes sobre morfologia nominal, 19.720 respostes sobre morfologia verbal, 8.990 sobre sintaxi, 26.535 sobre lèxic, que fan un total de 76.270 dades. Això, és clar, comptant que a cada localitat s'hagi obtingut una sola resposta per pregunta, que no és el cas, però permet fer-nos una idea aproximada del volum de dades amb què s'ha treballat. A més, cal afegir-hi les dades sobre fonologia: 114 característiques per 145 localitats fan 16.530 dades fonològiques (sumades a les anteriors, 92.800). Els autors, arrodonint-ho, diuen treballar amb unes 100.000 dades

(p. 152). Posteriorment aquesta informació s'entra al programa Diatech,⁵ que és l'eina que processa les dades i estableix la jerarquia en què es fonamenta la nova classificació dels dialectes bascos. El canvi de paradigma, respecte a la dialectologia basada en el treball de camp, és evident. «En els procediments que s'han usat per classificar hi ha diferències: ells^[6] no han usat tècniques de classificació; en aquesta d'aquí, en canvi, s'ha fet ús de procediments i tècniques per classificar usats en ciències»⁷ (p. 9). «Mentre que les classificacions fetes fins ara es fonamenten en un punt de vista diacrònic i en els ensenyaments de la gramàtica històrica, aquesta que teniu entre les mans es fonamenta en un punt de vista sincrònic» (p. 10). Els enregistraments de les enquestes per a l'atles es van fer aproximadament entre 1987 i 1992. Els entrevistats eren bascoparlants d'una edat avançada (seguint el model NORM, *non-mobile older rural males*, matisant, però, aquesta darrera condició, atesa la presència d'un 33 % de dones entre els participants com a informadors en les enquestes). Dit d'una altra manera, els mapes de l'atles, i la classificació dialectal del llibre que ens ocupa, s'han construït amb dades de parlants que ara tindrien entre 100 i 110 anys (p. 156). Un estudi amb una població jove, a la qual no tindria sentit interrogar sobre determinats aspectes de la vida rural i que ha estat intensesment exposada tant a l'estàndard unificat com a altres varietats de la llengua, donarà, presumiblement, un resultat diferent.

En l'estudi que ens ocupa s'han distingit tres dialectes (l'occidental, el central i l'oriental) i set subdialectes: dos de l'occidental (oriental i occidental), dos del central (guipuscoà i navarrès) i tres de l'oriental (litoral, d'interior i suletí).

Els fets més rellevants de la nova classificació són la reducció del dialecte de Zuberoa a subdialecte del basc oriental i la consideració del guipuscoà i el navarrès com un sol dialecte. Aquesta simplificació sembla anar en el sentit de l'anivellament dialectal (que es produeix de manera general en les llengües d'Europa) i de la consolidació de la frontera política com a frontera dialectal que esmentàvem més amunt (amb la influència de l'escola i els mitjans de comunicació, i l'exposició diària dels parlants d'una banda i de l'altra de la frontera a llengües i cultures diferents). Coyos (2007: 21-37) ja advertia de l'acostament de la varietat de Zuberoa a les altres modalitats orientals.

Per al lector que desconegui les característiques dialectals de la llengua basca, mostrarem unes quantes dades, ara d'un dialecte ara d'un altre, perquè es faci una idea de la mena de dades que s'han obtingut amb l'anàlisi, i hi afegirem alguna característica que, tot i ser rellevant, no s'ha manifestat en el resultat.

Característiques de la morfologia nominal

Vegem, per exemple, el dialecte occidental: és propi d'aquest dialecte l'ús de la posposició comitativa *-agaz* per al singular i *-akaz* per al plural, en lloc de la forma estàndard *-arekin/-ekin* (és a dir, *gizonagaz/gizonakaz* contra *gizonarekin/gizonekin*: 'amb un home' / 'amb uns homes'). La posposició *-az* (equivalent en molts usos a la preposició 'sobre'), tot i utilitzar-s'hi, sovint se sent en lloc seu *-gaiti*, *-gaitik*, i *-aren ganean*. L'adlatiu de proximitat *-rantza* ('cap a') hi és el més usat, però la variant *-rantz* també apareix, sobretot a la costa oriental biscaïna. La posposició prolativa *-tzat* ('com a') hi és la més usada, tot i usar-s'hi també *-aitik* i *-a dala*. Comparteix amb el dialecte central la variant *-ti* de la posposició d'ablatiu ('des de'), tot i que a les dues àrees també es coneix la forma *-tik*, que és la normativa. També comparteix amb el dialecte central el sufix ergatiu de plural *-ak*, corresponent a *-ek* en basc estàndard i oriental.

Amb tot, *ESB* no recull, per exemple, el sufix *-ino* en lloc del general *-io*, *manifestazino* ('manifestació'), *matrikulazino* ('matriculació'), *televizino* ('televisió'), *begitazino* ('visió'), *gogorazino* ('consideració'), *laguntzino* ('ajuda'), *parkazino* ('perdó')..., tan freqüent.

5. Diatech és una eina web per a l'anàlisi i visualització de la variació lingüística. L'eina possibilita la gestió de la base de dades, la realització d'anàlisis estadístiques i la visualització en gràfics i mapes.

6. És a dir, Bonaparte, Azkue i Zuazo.

7. S'ofereixen traduccions al català dels diferents passatges citats.

Característiques de la morfologia verbal

Continuant amb el basc occidental com a referència, són pròpies d'aquest dialecte les formes *naz* i *haz* ('soc', 'ets') i *zaree/zarie* ('sou', amb *-e* i no *-te*: estàndard, *zarete*), i els auxiliars bipersonals *dat/jat* ('ha-a mi'), *dako/jako* ('ha-a ell'), *daku/jaku* ('ha-a nosaltres'); *dakoz/jakoz* ('han-a ell'), *jakuz/dakuz* ('han-a nosaltres')...; *dot, dau, dogu* ('he', 'ha', 'hem'), i *euan* ('aux. va-a ell') i *eban* ('aux. va-algú o una cosa', totes dues amb morfema de tercera persona del sing. Ø- en lloc de *z-*: estàndard, *zian, zuen*).

Manquen en els resultats diverses característiques rellevants del basc occidental, com ara la terminació de participi *-au, -idu* (*drogau, entretenidu*), procedents de participis romànics *-ado, -ido*, en lloc de *-atu, -itu* (*drogatu, entretenitu*); el pluralitzador *-z*, en lloc de *-zki-, -z-, -de*, etc. (*jakoz/zai^zkio, daukazuz/dau^zkazu, dagoz/dau^zde*); l'ús de l'arrel del verb *egin* en lloc de la del verb **ezan* per a les formes transitives del potencial (*leiket* en lloc de *dezaket*), i l'ús de noms verbals en *-ten*, en lloc de *-tzen* (*joten/jotzen, ibilten/ibiltzen, ipinten/ipintzen*, etc.).

Pel que fa a l'adscripció al verb *eutsi* (p. 60) de les formes verbals *nor-nori-nork* (formes tripersonals: 'algú-una cosa-a algú altre'), no puc deixar de recollir aquí les paraules de Fernández (2016), que ha centrat la seva recerca precisament en el datiu basc: «Els qui veuen auxiliars diferents per a les formes tripersonals, també perceben en el cas de les formes que ara ens ocupen un nou auxiliar **edutsi*, l'existència del qual nosaltres neguem. Aquest hipotètic auxiliar **edutsi* és molt semblant al verb *eutsi* 'agafar, aferrar', que es testimonia en la llengua, especialment en els dialectes occidentals, i al qual també s'han atribuït de manera —a parer nostre— un xic ingènua dots d'auxiliari».

Característiques sintàctiques

Observem ara el dialecte central: és propi d'aquest dialecte central la concordança de plural amb els quantificadors (*bost gizon ikusi ditut* 'he vist^s cinc homes', l'expressió de la puntualitat amb el verb *ari izan* (*ikasten ari da*, 'estudia') i l'ús de la partícula *-en* en les preguntes indirectes (*uste duzu etorriko den?* 'creus que vindrà?'). No s'hi fa referència explícita a la partícula interrogativa *al* (*etorriko al da?* 'que vindrà?') sinó per dir que no és pròpia dels parlars occidentals. Però no s'esmenta com a característica del dialecte central, en el subdialecte navarrès del qual (segons aquesta nova classificació) es fa servir amb el mateix valor *-a*, pròpia també dels parlars orientals (*jinen dea?* 'que vindrà?').

Característiques fonològiques

Per a la caracterització fonològica, els autors, a banda de l'*EHHA* (per a la fonologia segmental), s'han servit de dades provinents d'estudis d'Iñaki Gaminde sobre l'accent. Com dèiem més amunt, s'han tingut en compte 114 característiques fonològiques, entre les quals hi ha la palatalització de /n/, /l/, /s/, /z/, /t/, /d/ en presència de /i/; la despalatalització de /k/ > /il/, el tancament de /a/ en /e/ quan aquella va precedida de /i/ o /u/ (*mendia* > *mendie*), i l'aparició d'una consonant quan /i/ o /u/ van seguides d'una vocal (*mendia* > *mendixa* [mendifā]). S'ha recollit el resultat de la concurrència de l'article definit (cas absolutiu) singular i plural amb mots acabats amb vocal. Pel que fa a l'accent, se n'han estudiat disset característiques: el desplaçament de l'accent quan es flexiona el mot en nombre; si els mots tenen sempre l'accent al mateix lloc; l'accent de la frase, dels clítics, del mot i de l'arrel, la posició de l'accent en la primera síl·laba començant per la dreta o per l'esquerra del mot, també en la segona síl·laba i en la tercera; si es té en compte el nombre de síl·labes de l'arrel per situar-hi l'accent, si es desplaça l'accent amb una locució ràpida o lenta, si s'admet o no l'accent a l'última síl·laba, i si hi ha relació entre accent i to.

Hauria estat també interessant que s'hagués afegit al gavadal de dades analitzades informació sobre la variació en l'entonació de les frases. No inclou l'*EHHA* informació d'aquesta mena en cap dels volums publicats fins ara, però sí que n'inclou un estudi⁸ publicat recentment en què ha participat Iñaki Gaminde, amb un capítol dedicat precisament a l'estructuració geolingüística de l'entonació.

8. ETXEBARRIA, Aintzane / EGUSKIZA, Naia (2017): *Bariazioa esaldien entonazioan*. Filologia eta Hizkuntzalari-tza. Bilbo: Euskal Herriko Unibertsitatea.

Lèxic dialectal

És l'últim camp que s'analitza. De les 509 preguntes lexicals dels volums I i II de l'*EHHA*, se n'han triat 183 (s'ha deixat de banda el lèxic especialitzat, insectes, peixos, ocells, etc.). Si s'accepta que el diccionari actiu d'un parlant és de 1.500 a 3.000 paraules, un conjunt de 183 és més aviat petit. *ESB* presenta com a mots d'ús exclusiu i general de l'occidental *oinazitu* ('llampec'; estàndard, *oinaztu*), *inontz* ('rosada'), *zemendi* ('novembre'), *iretargi bete* ('lluna plena'), *martitzen* ('dimarts'), *eguzten* ('dimecres'), *eguen* ('dijous'), *bariku* ('divendres'), *aratuste* ('carnaval'), *etzilimo* ('demà passat l'altre'), *jausi* ('caure'), *lanpar* ('roina'), *apurka-apurka* ('a poc a poc'), *zezeil* ('febrer'), *marti* ('març'), *landa* ('camp'), *kontrasol* ('obac'), *udagoien* ('tardor'), *euria da* ('plou'), *uriol* ('inundació'), *entsegida* ('de seguida') i *lei* ('gel'). *ESB* no sempre dona l'equivalent en basc estàndard, i això dificulta la identificació del sentit que té el mot dialectal. Aquest conjunt de dades, a més, no inclou mots gramaticals, d'alta freqüència d'ús, que presenten variació dialectal com *gabe* ('sense'; el quarantè mot més usat en basc segons el diccionari de freqüències d'UZEI)⁹ perquè no estan recollits en els volums analitzats de l'*EHHA*. Tampoc *asko* ('molt', 92è segons el diccionari esmentat), aquest inclòs en el volum VII i, per tant, exclòs del subcorpus analitzat per *ESB*.

Bibliografia

La llista de publicacions dels autors d'*ESB* és llarga (Aurrekoetxea, per exemple, té 27 referències, d'un total de 65; Gaminde, 14; Videgain, 8; i Ormaetxea, 4). En canvi, les referències a obres d'altres dialectòlegs bascos és molt escassa o nul·la. És evident que aquest és un llibre de divulgació i que no hi seria adequada una bibliografia extensa. Amb tot, per donar-ne uns exemples, no s'hi esmenten obres rellevants de Koldo Zuazo (2017) i Iñaki Camino (2009), ni tesis doctorals ni estudis de molts altres especialistes que, creiem, hauria calgut considerar.

Glossari de termes tècnics

El glossari inclou 31 termes lingüístics usats en l'obra. És útil, però insuficient, si tenim en compte l'orientació didàctica del llibre. A més, sorprèn, considerant l'experiència d'Aurrekoetxea en lexicografia, la manera de presentar i definir conceptes del glossari: lemes amb determinant, definicions naturals, reiteracions... Vegem-ne dos casos (en podríem donar més), corresponents a les entrades *dialektometria* i *dendrograma*, per als quals proposem una definició alternativa: *ESB*: «Dialektometria: hizkerak edo dialektoak sailkatze metodo kuantifikatzaileak eta sailkatzaileak erabiltzen dituen diziplina». Proposta: «Dialektometria: Dialektologiaren diziplina, hizkerak edo dialektoak sailkatze metodo kuantifikatzaileak eta sailkatzaileak erabiltzen dituen». *ESB*: Dendrograma: «multzokatze-analisiaren emaitza bistartzeko irudia da dendrograma...». Proposta: Dendrograma: «Zuhaitz itxura duen grafikoa, multzokatze-analisi emaitza bistartzeko erabiltzen dena...».

No voldria acabar sense cridar l'atenció sobre una qüestió, relacionada amb la tipografia, que dificulta la interpretació de les dades: l'ús gairebé sistemàtic del guionet per separar formes alternants en lloc de la barra inclinada, que dona a entendre erròniament que són formes compostes. Cap de les observacions fetes, però, resta mèrit a la magnífica aproximació al panorama dialectal basc que es fa a *ESB*. Com assenyalen els editors a l'Epíleg (de Videgain?), «amb la classificació dels dialectes bascos que mostrem en aquest llibre no s'acaben els estudis sobre la dialectologia basca i la variació de l'èuscar. El camí que queda és encara llarg; tan llarg, que no se'n veu el final» [traducció de l'original]. Esperem amb il·lusió els pròxims resultats de l'aplicació d'aquest i d'altres mètodes de recerca dialectològica. La dialectologia basca té una llarga història, dèiem al començament d'aquesta recensió, i sembla que té un futur encara més llarg.

Daniel LUJÁN CAZALILLA
Institut d'Estudis Catalans

9. Unibertsitate Zerbitzueterako Euskal Ikastetxea és un centre de terminologia i lexicografia.

Bibliografia

- CAMINO, Iñaki (2009): *Dialektologiatik euskalkietara tradizioan gaindi*. Donostia: Elkar.
- COYOS, Jean Baptiste (2007): «Zubereraren bilakaeraz adibide batzuk», dins *Mendebaldeak badu ekialdea. XI Jardunaldiak*. Bilbao: Mendebalde Kultur Alkartea.
- FERNÁNDEZ, Beatriz / Pineda, ANNA (2016): *Basc per a catalanoparlants*. Argenton: Voliana Edicions.
- UZEI (2003): *Maiztasun hiztegia*. CD-ROM. Donostia: UZEI.
- ZUAZO, Koldo (2017): *Mendebaleko euskara*. Donostia: Elkar.
- ZUBIMENDI, Joxe Ramon (2004): *Ortoipografia*. Gasteiz: Eusko Jaurilaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.

AURREKOETXEA, Gotzon *et al.* (ed.) (2019): *Euskararen herri hizkeren atlasa [Atlas de les varietats locals de l'èuscar]*. Bilbo: Euskaltzaindia, 492 p.

Euskararen herri hizkeren atlasa (d'ara endavant, *EHHA*) és un atlas lingüístic elaborat a partir d'un qüestionari de 2.857 preguntes; la majoria (2.163) corresponen a lèxic, 595 a morfologia, 62 a sintaxi i 37 a fonètica. L'enquesta es va dur a terme en 145 poblacions de tot el País Basc: 36 a Biscaia, 36 més a Guipúscoa, 27 a l'Alta Navarra, 18 a la Baixa Navarra, 15 a Lapurdi, 12 a Zuberoa i 1 a Àlaba, entre els anys 1987 i 1992. Els informadors, 321, un 67 % dels quals eren homes, ara tindrien entre 100 i 110 anys.

El projecte es va concebre a començament dels anys vuitanta i s'ha conclòs el 2020 amb la publicació del darrer dels onze volums de què consta.¹ El resultat de cada pregunta es presenta cartografiat en magnífics mapes de polígons de colors que permeten una ràpida visualització de les dades, acompanyats de la llista dels punts d'enquesta i la transcripció fonètica de les respostes. Si no hi ha resposta, la localitat es representa al mapa amb un polígon de color blanc.

L'edició en paper es presenta en magnífics volums apaïats, amb la coberta il·lustrada amb fotografies relacionades amb el contingut del llibre; generalment a la banda esquerra apareixen les respostes transcrits, i a la dreta els mapes.

Com a capçalera del mapa hi ha el mot inquirat en tres llengües: castellà, francès i anglès. Tot sovint es proporciona el tàxon llatí si la pregunta es refereix a un animal o a una planta, però no sempre —es dona, per exemple, el tàxon de la pastanaga: mapa 567, vol. III, (*Daucus carota*), però no el del porro (*Allium porrum*). Paradoxalment no s'inclou com a lema de referència la forma basca normativa preferent, com fa, per exemple, l'*Atlas lingüístic del domini català*. Tan sols en el cas dels mapes referits a la morfologia nominal i verbal l'encapçalament és basc, i consisteix en una descripció del fenomen descrit —per exemple, el mapa 1031, del volum V, porta l'encapçalament: *-a + ari (-a bukaera + datibo singularlarra)* ('-a final + datiu singular').

Es proporcionen, a més, diversos tipus d'informació complementària ocasional: dues de visuals, amb mapes més petits, que presenten les respostes agrupades en blocs més generals: en el mapa 567, per exemple, a què ja ens hem referit més amunt, s'hi representen les zones on es diuen totes les variants de *zanaori*, *azenario*, *pastana* i *karrota*. La primera forma representa les variants locals *sanaori*, *senaori*, *zanaoria*, *zanaori*, *zanaore*, *azenaore*, etc., pròpies de la zona occidental i oriental meridional; la segona, les formes *azenayo*, *azenario*, *asanayo*, etc., pròpies de la zona central; la tercera, les formes *pastanarre*, *pastenarre*, *pastinarre*, *pastana*, *pastanada*, pròpies dels territoris de Lapurdi, la Baixa Navarra i la part septentrional de l'Alta Navarra; i finalment hi ha les formes *karrota* i *garrota*, pròpies principalment de la Baixa Navarra i Zuberoa, a l'extrem septentrional més oriental del domini. Pel que fa al cas de *pastanaga* i a d'altres, és significatiu el paralelisme lingüístic existent amb la realitat dialectal cata-

1. L'excusa per a la recensió és la publicació de l'onzè volum, però aquí ens referirem al conjunt de l'atles.